

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ**

**«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»  
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының  
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ  
XVIII Международной научной конференции  
студентов и молодых ученых  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS  
of the XVIII International Scientific Conference  
for students and young scholars  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023  
Астана**

**УДК 001+37  
ББК 72+74  
G99**

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың  
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII  
Международная научная конференция студентов и молодых  
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International  
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE  
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

**ISBN 978-601-337-871-8**

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

**УДК 001+37  
ББК 72+74**

**ISBN 978-601-337-871-8**

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия  
ұлттық университеті, 2023**

## ҮНДІСТАННЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ "ЖҰМСАҚ КҮШ" СТРАТЕГИЯСЫ (ҚАЗАҚСТАН МЫСАЛЫНДА)

**Кәкімжанов Әсет Серікұлы**

[aset.semey.kz@gmail.com](mailto:aset.semey.kz@gmail.com)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті  
Халықаралық қатынастар факультетінің докторанты, Астана, Қазақстан  
Ғылыми жетекшісі – Ахмедьянова Д.К.

Жұмсақ күш - бұл мемлекеттің саяси, моральдық, мәдени немесе нәзік экономикалық құралдар арқылы бақылауды жүзеге асыру қабілеті. Аймақтағы кез-келген көшбасшы елдер немесе әлемдік алпауыт мемлекеттер құрған "оң имиджмен әсер ету" тәсілдері олардан зерттеу мен сабақ алудың айқын тақырыбы болып табылады. [6]

Шағын мемлекеттер үшін бұл дәстүрлі қатты күш құралдарына қол жеткізу қиынырақ. Алайда, "жұмсақ күш" ресурстарының қол жетімділігі мемлекеттің көлеміне байланысты емес. Норвегия, Швейцария және Кореяның мысалы көрсеткендей, шағын мемлекеттер жұмсақ күшке ие. Қатты және жұмсақ күш континуум маңызды аспектісі уақыт екенін есте ұстаған жөн. Қатты күш жасау үшін әлдеқайда аз уақыт қажет, өйткені оның ресурстары нақты. Керісінше, жұмсақ күш салыстырмалы түрде ұзақ уақыт пен көп күш жұмсауды қажет етеді. [7]

**Үнді дипломатиясының "жұмсақ күш" құралдары.** Үндістан халықаралық аренада тұрақты түрде "жұмсақ күшке" ие болды және оның маңыздылығы жаһандық саясаттың негізгі факторы ретінде таныла бастады. Үндістанның жұмсақ күші оның бай мәдени мұрасына және әлемдік экономикада өсіп келе жатқан қатысуына байланысты, бұл оны шетелдік инвестициялар үшін тартымды орынға және халықаралық саудадағы сенімді серіктеске айналдырды. Үндістанның жұмсақ күші оның басқа елдермен стратегиялық серіктестігінде де жатыр, бұл оған көпжақты форумдарға қатысуға және БҰҰ платформаларында және 2023 жылы G20 төрағалық ету бастамаларында болған жаһандық мәселелерді шешуде белсенді рөл атқаруға мүмкіндік берді. Осы факторларға байланысты Үндістанның "жұмсақ күші" оның халықаралық аренадағы позицияларын ілгерілету үшін өте маңызды болып табылады. 21-ғасырда ірі жаһандық ойыншы болуға ұмтылған Үндістан үшін жұмсақ күш маңызды бола түсуде. Жұмсақ күш - Үндістан әлемдік аренада өзінің әлеуетін толық іске асыру үшін пайдалануы керек маңызды стратегиялық ресурс. Ежелгі мұрадан бастап түрлі - түсті дәстүрлі өнер мен қолөнерге дейін Үндістан мәдениеті басқа елдермен көпір салу және дипломатиялық байланыстарды тереңдету үшін пайдалануға болатын баға жетпес ресурс болып табылады. Мәдени алмасу бағдарламасы сияқты бастамалар арқылы осы мәдени құндылықтарды зерттеу және үнді мәдениеті фестивалін сияқты халықаралық іс-шараларды өткізу Үндістанға әлемдік сахнада өзінің бірегейлігін көрсетуге мүмкіндік береді, сонымен қатар оның мәдениетін тереңірек түсінуге және бағалауға мүмкіндік береді. [1]

**Үндістанның "жұмсақ күшін" әлемде қолдану.** Үндістанда үнді мәдениетінің әртүрлі аспектілерін ел ішінде де, әлемде де ілгерілетудің жақсы құрылымдалған институционалдық механизмі бар. Бұл мемлекеттік органдар үкіметтік құрылымның бөлігі болып табылатын Үндістанның мәдени байланыстар кеңесі (ICCR), Тәуелсіздік алғаннан кейін көп ұзамай 1950 жылы құрылған Үндістан Үкіметінің сыртқы істер министрлігінің

кеңейтілген бөлімшесі "жұмсақ күш" пен мәдени дипломатияның бұл жаңа көрінісінде ажырамас рөл атқарады. ICCR мақсаты - Үндістанның халықаралық мәдени қатынастарына қатысты саясат пен бағдарламаларды құруға және жүзеге асыруға белсенді қатысу; Үндістан мен басқа елдер мен халықтар арасындағы мәдени алмасуды ілгерілету және нығайту; елдермен қарым-қатынас орнату. [10] Құрылғаннан бері ICCR бай үнді өнері мен мәдени мұрасының шиеленіскен жіптерін сақтаудың маңыздылығын қарастыруға және шешуге, Үндістанның орасан зор және кең таралған мәдени ландшафтының объективті мәдени картасын құруға, елдің бүкіл көркемдік қауымдастығына осы ұлттың бірегей мәдени мұрасын қорғау мақсаттарына жетуге мүмкіндік беретін жүйені құруға көп күш жұмсады.

Соңғы алты онжылдықта Үндістанның барлық аймақтарынан келген әртістер өздерінің таланттарын көрсету үшін шетелге сапар шекті. Үнді мәдениетінің апталары мен фестивальдерін ұйымдастырумен қатар, ICCR бүкіл әлем бойынша жүздеген мәдени фестивальдарды ұйымдастырады. Орташа алғанда, жыл сайын 100-ге жуық шығармашылық ұжымға ICCR жеке іс-шараларды немесе қойылымдарды өткізу үшін ғана емес, сонымен қатар халықаралық фестивальдерге қатысу үшін демеушілік жасайды. Содан бері үкіметтік және жеке деңгейлерде үнділік орындаушылық өнер түрлерін көрсету үшін экожүйе құрылды. Жеке әртістерді мәдениетті насихаттауға тарту үнді мәдениетінің жаһандық қатысуын арттырып қана қоймай, Үнді экономикасына айтарлықтай үлес қосты.

**Бүкіл әлем бойынша Үнді диаспорасы арқылы жұмсақ күш дипломатиясы.** Үндістан өз диаспорасын өз пайдасына қолдана алады. Ішкі халық өз өнімдерін сату үшін ірі халықаралық ойыншыларды тартса, шетелде тұратын ең ірі үнді диаспорасы (NRI) Үндістанның жаһандық қатысуын, оның мәдени құндылықтарын және экономикалық өсуін ілгерілетуде маңызды рөл атқара отырып, жұмсақ күш дипломатиясы тұрғысынан күшті күшке айналды. NRI өз желілерін Үндістан мен басқа елдер арасындағы экономикалық байланыстарды дамыту, берік дипломатиялық байланыстар орнату және үнді мәдениетінің шетелде танылуын арттыру үшін пайдалануда маңызды рөл атқарды. [4]

Үкімет "жұмсақ күш" дипломатиясының мақсаттарына жету үшін NRI ықпалы мен ресурстарын қалай тиімді пайдалану керектігіне көбірек назар аударуда. Осы қауымдастықтармен жұмыс істей отырып, үкіметтер адамдарды біріктіру және елдер арасындағы ынтымақтастықты нығайту үшін қолданыстағы желілерді пайдалана алады. Дивали, Холи сияқты әрбір үнді мерекесі және Дүниежүзілік хинди күні, Халықаралық әйелдер күні, Халықаралық йога күні сияқты басқа да маңызды күндер Үндістанның Орталық Азиядағы NRI және достарына әртүрлі іскерлік мүмкіндіктер үшін жергілікті желісін кеңейтуге көмектеседі. [3] Брендті құрудағы NRI рөлін мойындай отырып, Премьер-Министр Моди 2014 жылы премьер-министр қызметіне кіріскеннен бері NRI-мен ынтымақтастықты басқарды. Шетелдегі әрбір Үндістанды *"раштрадут"* (ұлт елшісі) деп атай отырып және Үндістанның бай мәдени әртүрлілігіне баса назар аударатын отырып, Премьер-министр Моди Копенгагендегі Үнді қауымдастығына үндеуінде Үндістанның үндістандық емес достарын Үндістанның әртүрлі бұрыштарына шақыруға үндеп, *"Chalo India"* (Үндістанға барыңыз) қозғалысына қосылуға шақырды [9].

**Үндістанның ежелгі өркениет пен білімнің орталығы ретіндегі жаңа білім беру саясаты және проекциясы.** Білім мен ғылым әрқашан Үндістанның "жұмсақ күшін" нығайтудың маңызды факторы болды. Үндістан үкіметі жақында елдің білім беру жүйесін революциялық түрде өзгертуге және Үндістанды әлемдік білім беру орталығына айналдыруға бағытталған жаңа білім беру саясатын енгізді. Бұл саясат білім беру сапасын

және оның қолжетімділігін, әділдігі мен инклюзивтілігін арттыруға, сондай-ақ оқу процесіне соңғы технологиялық жетістіктерді енгізуге бағытталған. Үндістан ежелгі заманнан бері ғалымдар ағылған жер болды. Үндістан әрдайым өзінің академиялық жетістіктерін әлеммен бөлісіп, әлемнің түкпір - түкпірінен келген студенттер мен ғалымдарға есігін айқара ашты, өйткені Үндістан "Әлем - бір отбасы" дегенді білдіретін "Васудхайва Кутумбакам" принципіне сенеді. [2]

Шетелдік жоғары оқу орындарына Қос дәреже, Бірлескен диплом және Қосарланған білім бағдарламаларын ұсынатын Үнді университеттері мен жоғары деңгейлі шетелдік жоғары оқу орындары арасындағы маңызды академиялық ынтымақтастыққа жол ашуға бағытталған. Қазақстан мысалында 2022 жылғы қарашада Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы, Шымкент, Қазақстан және JSS жоғары білім және зерттеулер академиясы, Майсор арасында фармацевтикалық білім мен зерттеулерді ілгерілету мақсатында өзара түсіністік туралы Меморандумға қол қою өзара тиімділік үшін жұмсақ күш дипломатиясының жақсы үлгісі болып табылады. Жақында NEP 2020 іске асырылуы Үндістанды жаһандық білім беру орталығына айналдырды және бірлескен Сапалы білім берудің жаңа дәуіріне жол ашты.

**Қорытынды.** Үндістан өзінің бай "жұмсақ күш" ресурстарын Орталық Азиядағы имиджі мен ықпалын нығайту үшін пайдалана алады. Бұл стратегияның артықшылықтары өте көп - ол әртүрлі мәдениеттерді жақсы түсінуге және төзімділікке ықпал етеді, басқа елдерден Үндістанға экономикалық инвестицияларды арттырады, сонымен қатар бизнес пен ғылым саласында алмасуға көбірек мүмкіндіктер жасайды. Бұл ресурстарға әртүрлі мәдениет, киноиндустрия, таң қалдыратын мұра нысандары, қуатты диаспора желілері, әлемге әйгілі тағамдар және дәстүрлі медицина туралы терең білім кіреді - мұның барлығын Үндістанның аймақтағы "жұмсақ күш" профилін тиімді ілгерілету үшін пайдалануға болады. Сонымен қатар, Орталық Азия елдерінде ғылыми-техникалық білім беру бастамаларын ілгерілету үшін АӨСШК және ЮНЕСКО сияқты жақсы құрылған ұйымдармен ынтымақтаса отырып, Үндістан өзінің қол жетімділігін кеңейтіп, Үндістанның беделін одан әрі арттыра алады.

Әлемдегі Орталық Азия елдерінің жұмсақ күшін таратудың жол картасы ретінде келесі тармақтар өте орынды болады және ұсыныстар төменде берілген:

- Сыртқы саясаттың ажырамас бөлігі ретінде ел ішінде / өңірде және әлемнің басқа елдерінде мәдени мұраның әртүрлі элементтері мен заманауи жетістіктерді ілгерілету үшін саяси басшылықтың басшылығымен жаңа институттарды құру немесе қолданыстағы институттарды қайта құрылымдау арқылы институционалдық тетікті (Үндістан үкіметінің Мәдениет министрлігі мен ICCR ұқсас) әзірлеу.

- Мәдени, әлеуметтік және білім беру өркендеуінің орталық идеясын сыртқы әлемге проекциялау.

- "Жұмсақ күш" элементтері кез келген Орталық Азия форумдарының күн тәртібіне енгізілуі тиіс

- Қазақ тілін ілгерілету және оның латын графикасына ресми аударылуына бүкіл әлемде осы тілді үйренушілердің мүддесі үшін Жәрдемдесу;

- Үндістаннан келген Сахития академиясы қазіргі заманғы әдебиеттің үздік туындыларын ТМД елдері үшін орыс тіліне аударғандай, Орталық Азия әдебиетінің үздік туындыларын ағылшын тіліне аудару;

- "Kazakh Invest" және "Kazakh Tourism" сияқты "жұмсақ күш" құралдары Қазақстан өкілдіктерінің Шетелдегі күнделікті жұмысының бір бөлігі болуға тиіс;

- Орталық Азия елдері Үнді дипломатиясында қолданылатын "резидент емес үндістер" үлгісі бойынша "Орталық Азияның шетелдік тумалары" тұжырымдамасын енгізуі тиіс;

- "Incredible India" мемлекеттік саясат бағдарламасы сияқты ұлттық және мәдени брендинг құралдарын құру және оларды әлеуметтік желілер мен бұқаралық ақпарат құралдары арқылы ілгерілету қажет.

Көптеген ірі державалар жақын арада қатаң күш қолданса да, қолдана берсе де, жұмсақ күш кейбір шағын мемлекеттер өздерінің мүдделерін басқа мемлекеттерге ілгерілету және әлемдік аренада өз дәлелдерін алға жылжыту үшін қолданатын негізгі стратегиялардың бірі болып қала алады. Бұл процесте жаһандық және екіжақты өзара іс-қимыл мен келіссөздерді дамытуда жұмсақ күш дипломатиясының құралы ретінде өсіру үшін барлық мемлекеттік ресурстарды мұқият зерттеу маңызды болды.

### **Қолданылған әдебиеттер тізімі**

1. David M. Malone, 2011. Does the Elephant Dance? Contemporary Indian Foreign Policy. Oxford University Press, pp. 23 – 24.
2. Shashi Tharoor, 2012. Pax Indica. India and the World of the 21<sup>st</sup> Century. Penguin Books, pp. 194-218
3. Kishan S. Rana, 2011. 21<sup>st</sup> Century Diplomacy. A Practitioner's Guide. Key Studies in Diplomacy. The Continuum International Publishing Group, pp. 75-110
4. Anjali Sahay, 2009. Indian Diaspora in the United States. Brain Drain or Gain? Lexington books, pp. 217-226
5. Nye, J. S. 1990. Soft Power. Foreign Policy, Issue 80, pp. 153-171.
6. Nye, J. S. 2004. Soft Power: the means to success in world politics. New York: Public Affairs.
7. Stobdan P. India and Kazakhstan. Civilizational Explorations, New Delhi, Heritage Publishers, 2003.
8. Radha Raina, 2010. Echoes of a Distant Past. India and Kazakhstan. Pp.64-89
9. PM Modi's speech at community reception in Copenhagen, Denmark on 3 May 2022, [эл. ресурc]. URL: <https://www.narendramodi.in/visit/denmark/speeches>. Accessed: 26.12.2022
10. Annual Reports of Indian Council for Cultural Relations. [эл. ресурc]. URL: <https://www.iccr.gov.in/annual-reports> . Accessed: 13.12.2022

УДК 327.58

### **ҚХР ШЫҢЖАҢ - ҰЙҒЫР АВТОНОМИЯЛЫҚ АУДАНЫНДАҒЫ ҰЙҒЫР СЕПАРАТИЗМІ: ТАРИХЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ**

**Кенесова Ляззат Меирханқызы**

[lyazzatsailauova@gmail.com](mailto:lyazzatsailauova@gmail.com)

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің, Халықаралық қатынастар білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты, Қарағанды, Қазақстан

ШҰАА-ғы сепаратизм мәселесі қазіргі өзгермелі халықаралық қатынастарда орын алып отырған маңызды мәселелердің бірі, себебі кейінгі оқиғалар мемлекеттердің ішіндегі